

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ULU ANA'DAN ALBASTIYA DEĞİŞİM/DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE: U MAY

Birol AZAR¹

Özet

Halk inanışları bilimin ve teknolojinin sunduğu tüm akla uygun açıklamalara ve çözümlere rağmen geçerliliğini, inanma durumunu korumaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan etrafında birçok inanmaların ve ritüellerin oluştuğu inanışlardan birisi de Alkarısı inanmasıdır. Ülkemizin değişik bölgelerinde, değişik adlarla bilinen kadınların ve yeni doğmuş çocukların ciğerini yiyen korkunç görünümlü bu yaratık Türk inanç sisteminde Ulu Ana/Umay merkezli bir iyi iyeden türemiş, zamanla olumsuzlayıcı yönüyle bilinir olmuştur. Anaerkil yapının merkezindeki bu kadın iye, doğumun, üremenin, çoğalmanın -yalnız insanlar için değil hayvanlar için de- simgesel değeri olmuş, dönem dönem Tanrıça, melek gibi algılanmış dolayısıyla inanç sistemini etkilemiştir. Tarih boyunca insanoğlunun güçlüye, iyiye ve ona sahip iyelere sığınma ihtiyacı mitolojik varlıkları hep var etmiştir. Kurt/Bozkurt, Umay, Ulu Ana, Hızır bu ekseninde değerlendirildiğinde Türk milletinin iyiye sığınma ihtiyacı daha somut olarak görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Mit, Umay, Ak İyeler, ritüel, kadın, çocuk.

In The Process Of Alternation/Transformation From Ulu Ana To Albasti: Umay

Abstract

Folk beliefs, despite all the reasonable explanations and solutions offered by science and technology, maintain their validity and belief. One of the beliefs that has been passed on from generation to generation and where many beliefs and rituals are formed is the belief in Alkarısı. This scary-looking creature, known in different parts of our country for its different names and eating the lungs of women and newborn children, derives from a good possessor based in Ulu Ana/Umay in the Turkish belief system, and has become known with its negative aspect. This woman possessor at the center of the matriarchal structure had a symbolic value for birth and reproduction, not only for humans, but also for the animals, and was perceived as a Goddess, as an angel from time to time, and therefore influenced the belief system. Throughout history, the need of human beings to take refuge in strong, good and the possessors which have these, always called mythological beings into being. When Kurt/Bozkurt, Umay, Ulu Ana, Hızır are considered in this axis, the need of Turkish nation to take refuge in good will be seen more concretely.

Key Words: Myth, Umay, the saints, ritual, women, child.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
bazar@firat.edu.tr

Mitolojik dönem her ne kadar henüz zamanın bile yaratılmadığı kausun hâkim olduğu çok uzak bir dönem olarak tanımlansa da mitolojik dönemim içeriğini oluşturan anlamlandırma çabaları, günümüze değin devam etmiş, bazı olgular, durumlar anlamlandırılabilmiş bazı iyelerin, olguların bu süreci henüz tamamlanamamış dolayısıyla günümüzde anlamlandırma çabaları devam etmektedir. Yaşadığımız coğrafyada karşılaştığımız diğer kültürel unsurlarla inancımız ve kültürel varlığımız etkileşim içerisine girmiş, eski inancımız ve kültürel unsurlarımız kendi özünü koruyarak bazen şekil bazen içerik değiştirerek varlığını aktarmıştır. Bugün Anadolu'da değişik adlarla ve fonksiyonlarla karşımıza çıkan Al karısı iyesi, Erzurum'da Alkarısı, Malatya'da Hıbilik, Bingöl ve Elazığ'da Kapoz, Hafik, Gaziantep'de Tepegöz adıyla bilinmektedir. Animizm merkezli/temelli birçok inançta iyi ruhun karşısında yer alan özellikle kadınlara ve çocuklara zarar veren bir kötü ruh olduğu düşünülen bu kötü ruhun ilk dönemlerdeki fonksiyonunun çok farklı olduğu kadınların, çocukların hatta hayvan yavrularının koruyucu iyesi olduğu tanrısal özellikler taşıdığı, bir Ulu Ana metaforuyla anlamlandırıldığını görmekteyiz. Bu kategorideki iyelerin en çok bilineni ve Kaşgarlı'nın ifadesiyle tapılanı Umay idi. (Erdi, vd. 2005:621)

Tarihi kaynaklarda belirtildiğine göre bu dişi Tanrı, insan ve hayvan yavrularını ayrıca bütün dişileri koruyan bir dişi Tanrıça'dır. Lakin Türk inanç sistemi incelendiğinde Türklerin tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren ilk yazılı belgelerinden de anlaşılacağı üzere çok tanrılı bir anlayış hiç olmamıştır. Bazı küçük grupların çeşitli inanç yapıları ile karşılaşmalarından ve etkilenmelerinden dolayı inançlarında çok tanrılı bir yapı görülse de genel itibariyle Türklerde Gök Tanrı inancıyla birlikte belirgin bir şekilde ortaya çıkan tek tanrılı anlayış İslamiyet'e kadar devam etmiştir. Yunan-Roma, Mısır ve Sümer gibi milletlerin mitolojilerinde görülen tanrıların dişi/eril durumu Türk mitolojik sisteminde bulunmamaktadır. Türk mitolojisinde özellikle yaratılış mitoslarında Tanrı Kayra Han'a yaratma ilhamı veren bir Ak Ana figüründen söz ediliyorsa bile bu sahne silik, puslu bir görünümünden öteye geçmez. Cinsiyet ayrımı yapılarak tanrı ve tanrıça (dişi/eril) kavramları Türk mitolojik sistemi açısından geçerli değildir. Türk mitolojisinde belirgin bir erkek-kadın ayrımı görülmemektedir. Tek tanrılı bir inanç sistemi ve bu sistem cinsiyet farklılığının dışındadır. Dolayısıyla Türk mitolojik sisteminde görülen dişi varlıkları/iyeleri birer tanrı olarak değil de tabiat kültürünün önemli bir göstergesi olan Mitolojik Ana'nın yansımaları olarak değerlendirmek gerekir.

Bundan dolayı olsa gerek İslamiyet'teki Allah inancı ile eski Gök Tanrı inancı arasındaki ortak sıfatlar sayesinde Türkler zorlanmadan yeni dinin öğretilerini benimsemişlerdir. Gök Tanrı inancının merkezinde bulunan Tengri'ye ait birçok vasfı İslamiyet'teki Allah inancında bulmuşlardır.

Gök Tanrı inanç sisteminde yaratıcı, kılıcı, kut verici yüce varlık Tengri her şeyin üstündedir. İslamiyet'e girmeden evvel Türklerde Tanrı; Kadim (Bayat), Baki (Mengül), Vahit (Bir), kendi kendisine mevcut ve sıkıntılardan uzak (Müngsüz), Hayy (Diri), iradesi (erk) ve kudreti (ogan) olan Halik (Törütgen) ve yarattıklarına hitap eden (deyici), Vacibü'l-Vücut bir varlık idi (Kalafat, 1990: 77). Anlaşılacağı üzere İslamiyet'te Allah'a ait pek çok sıfat/isim eski Türk inanç sisteminde Gök Tanrı'ya isnat edilerek bilinmiş, kutsallaştırılmış ve bir Tanrı etrafında toplanmıştır. Bazı farklı tanrı isimleri (Kayra, Ülgen vs.) veya tanrısal özellik gösteren ruhlar/iyeler olsa bile bunlar tek olan Tanrı'nın inanç yansımaları olarak görülmelidir.

Dolayısıyla bizim inanç yapımızda diğer milletlerin mitolojilerinde görülen çok sayıda ve görevde Tanrılar ile Tanrıçalar bulunmamaktadır. Umay, tanrısal özellikleri olan dini tanrıça değil inanç sisteminin ak iyesi veya ak ruhudur.

Umay adına tarihi kaynaklarda ilk defa Göktürk yazıtlarında rastlanır. “Umay gibi annem hatunun devletine küçük kardeşim Kül Tigin er adını aldı.” (Ergin, 1995: 21). Bu cümle bile Umay’ın yaratıcı, kılıcı, deyiçi vasıflarından çok koruyucu yönüne işaret etmektedir.

Yine yazıtlarda Tanrı ve Umay’ın Türklere yardım ettiklerinden bahseder. Bu koruyucu dışı ruhun eski zamanlarda çocuklara ad olarak verildiği geleneğin Anadolu’da hâlâ devam ettiğini biliyoruz.

Kaşgarlı’nın Divanü Lügat’i-t Türk adlı eserinde Umay kelimesi açıklanırken “Umay, kadın doğurduktan sonra çıkan son’dur, kadınlar Umay ile tefeül ederler. Umay’a tapılırsa oğul olur derlermiş” (Erdi vd.,2005: 621) diyerek Umay’ın doğum-kadın-çocuk üçlemesine dikkat çekmektedir.

Umay’ın bu fonksiyonlarının dışında başka coğrafyalardaki Türk toplulukları arasında yine bebekle/çocukla ilişkili olarak savaş öncesi zaferi getirmesi için adına kurban kesilen bir koruyucu iye olarak görmekteyiz. (İnan 1976: 26).

Umay’ın bu koruyucu iyeliği saygın konumu onun adı etrafında pek çok inancın ve ritüelin de oluşmasına yerleşmesine ve yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Öyle ki adına saçların saçıldığı gökle yer arasındaki irtibatı sağlayan güzel görümlü bir kuş olarak da ikonografik süslemelerde yerini almıştır.

Şamanist inançları günümüzde de yaşayan bazı Türk topluluklarında gökten inen, törenlerde üç defa içki saçılan ateş ruhu olarak zikredilmektedir. Bu ruh çocuk ıması (koruyucusu) olarak yaratıcı, bereket verici dişil bir iye olarak telakki edilmiştir (İnan, 1976: 26). Koruma ve iyilik dürtüsü en çok kullanılan, sevilen nesnelerin/varlıkların sık sık kurban edilmesiyle elde edilen bir kalkandır ve bu değişik biçimlerde yüzyıllardır süregelen bir uygulamadır.

Arkeolojik araştırmalar, Türklerin yaşadığı yerleşim yerlerinden elde edilen bulgular, ilk aile yapılanmamızın ataerkil değil de anaerkil bir yapı olduğunu göstermektedir. Henüz demirin silah yapımında kullanılmadığı dolayısıyla avcılığın gelişmediği toplumlarda erkekler pasif, geri planda, kadınlar, toprakla uğraşarak ekip biçme işlemini gerçekleştirdiği dönemlerde etkin/aktif konumdadır. Dede korkut Hikâyelerinde de anlatıldığı gibi evin direği olarak kadın ön plana çıkmaktadır. Ataerkil bir evrilme sonucu günümüzde evin direği kadından erkeğe geçmiştir. Bugün Anadolu’da evimin direği denilince evin erkeği anlaşılmaktadır.

Türk mitolojik sisteminde Umay kültü zamanla mitolojik ana kompleksinden koparak, bağımsız koruyucu bir iye haline gelmiş; kutsal dişil olarak Gök Tanrı dini mitolojik sistemine alınmış ve büyük saygı görmüştür (Bayat, 2007: 50)

Bazen Ayısıt, bazen Ak ene bazen de Ana Maygıl gibi değişik adlarla anılan ve her zaman için olumlu yönüyle kültürümüzde bilinen Umay, kadın, çocuk merkezli güçsüzlerin, koruyucu ak iyesidir.

Türk mitolojik sisteminde gökten inen ışık, kutsaldan geldiği, kutsalın yansıması olduğu için çok sık kullanılan bir motiftir. Keza göğe doğru yükselen tek ve vakur ağaçlar da kutsaldır. Kimi kahramanlar bu ağaç gövdesinden çıkar kimi kahramanlar evlenecekleri kızı ışık içerisinde ağaç gövdesinin içinde görür evlenirler. Ağaç, yaşamın kaynağı ve bereket sembolüdür.

Tanrı tarafından kut verilerek onurlandırılan ve devleti yönetmesi istenen kişinin Hayat Ağacından nasıl kut aldığı keza yine bilmekteyiz. Soyun devamlılığına bağlı olarak Türeyiş ve Yaratılış destanlarında da bu motifleri çok sık görmekteyiz (Ergun, 2017: 148). Yaşatan ve çoğaltan yönüyle Umay'ın bu şekilde zikredilmesi kayda değerdir. Destan kahramanlarımızın bir kısmı da ışıktan dünyaya gelirler ki bu ışık İslamiyet'ten sonra nur'a dönmüş ve yeşil renk olmuştur. Işık ve ağaç motifi Teleutlar ve Hakaslar'da da Umay'ın yeryüzüne inme vasıtalarıdır. Ay ışığı şeklinde iki kayın ağacı ile birlikte yere indiğine inanırlar. Dalgalı uzun gümüş saçlı, ipek ağ ışıkları saçan bir ilahedir. Kızıl yayı ile bebekleri kötülüklerden korumaktadır. "Od ana"dır aile ocağının koruyucusu olarak bilinir. Başkır folklorunda sabah ışığı saçan "ötücü kuğu"dur. Bu boylarda havada yaşayan efsanevi bir kuştur. Umay tanrıçasının kuş veya kanatlı bir kadın biçiminde görünmesinin başlıca sebebi, Avrasya'nın mitoloji sistemlerinde evrenin iki zıt kutbunun "yukarı ve aşağı" dünyaları, arasında asıl aracı olarak özellikle kuşun ortaya çıkmış olmasıdır. (www.altayli.net, 2019) Umay'ın görünürlüğünün yanında görünmeyen ama varlığını hissettirdiği durumlar da vardır. Hakaslar'da çocuk uykuda konuşursa Umay'la konuştuğuna, ağlırsa Umay'ın onu terk ettiğine inanırlarmış. Kısır kadınların çocuk vermesi için Umay'a dua etmeleri onun ziyareti için evin temizliğinin yapılması çocukların ve hayvan yavrularının doyurulması, herkesin güler yüzlü ve şen olması gibi uygulamalar Umay'ın yerini göstermesi açısından önemlidir. Zaten kelimenin Moğolca'da anlamı "rahim" ; Tunguzca'da ise "Omo-umo" kökünden yumurtlamak anlamındadır. (www.gercekedebiyat.com, 2018)

Bu inançların yer yer yaşadığımız farklı coğrafyalarda da görülmesi, bazen farklı yorumlanması kültürel köken birliğinin açıklanması noktasında da bize yol göstermektedir. Bugün Anadolu'da kundaktaki bebeğin kendi kendine gülümsemesi meleklerle konuştuğuna yorumlanır bu melek de Umay olarak bilinir.

Coğrafyanın değişmesi bunun sonucu olarak da kültürün diğer kültürel unsurlarla etkileşim içerisine girmesi kültürel yaratmaların değişmesine ve çeşitlenmesine yol açmaktadır. Bazen yeni coğrafyadaki kültürel ürünler eski inancın bir yansıması, devamı olarak algılanıp kabul edilmektedir. Umay'ın da zaman içerisinde gerek coğrafi değişiklikler gerekse kültürel etkileşimler sonucu zıtlıklarla karşımıza çıktığını görmekteyiz. Çoğunlukla kadınların ve çocukların koruyucusu olarak bilirse de bazı Türk boylarında Kara Umay olarak kötü ruh şeklinde çocuklara kötülük eden varlık olarak da tanınmaktadır. Halk arasında "Hal anası" denilen Kara Umay, yeni doğum yapan kadınların ve çocukların düşmanıdır. Hal anası, al karısı, al bastı diye de adlandırılan zamanla iyi iyelikten sıyrılarak kara iye konumuna gelmiş Kara Umay'dan başka bir varlık değildir.

P. Roux, Umay'ın çocukları ve kadınları korumasıyla ilgili olarak onun lohusalık hummasını temsil eden bir ruh ya da şeytan olarak algılanan Al Karısı'nın (Albıs) düşmanı olup olmadığını belli olmadığını söylerken Seyidov, Albıs gerçekten güneşin, ateşin mahvedici sıcaklığın timsaliyse onun Umay'dan ayrı bir varlık olacağını düşünmenin de hata olacağını belirtir. (Çoruhlu, 2015: 22)

Beri taraftan Umay'la ilgili inanışlarda onun zaman zaman kötü nitelikleri ile karşımıza çıkması Al Karısı'nın Umay olduğu veya onun kötülüğü temsil eden bir şeklinin olduğunu düşündürmektedir. Umay'ın ateşin ruhu olduğu şeklindeki inanışlar ve ateşin şeytanı yarattığı şeklindeki inanış bu ak iyeeye zamanla olumsuz vasıflar yükleyerek onu kara iye olarak ölüm meleği konumuna getirmiştir.

Umay'ın zarar veren kötü yönü Türk toplulukları arasında Hara Umay, Kara Umay, Mayneke, Üzüt Körmös, Aza, Ayza, Al Kızı, Almış, Albası, Al Karısı, Albastı, Umacı gibi isimlerle adlandırılmaktadır (Bayat, 2007: 54-55). "al avradı, albıs, almış, alpas, alpata, albalı, alvasti, albarstı, albaslı, al apor, almaştı, kayış ayak, taun (mencikli), rusali" gibi adlarla da anıldığını Şimşek belirtir (Şimşek, 2017: 99).

Yaşatmak ve çoğaltmak misyonuyla Türk toplulukları arasında bilinen ak iye Umay, ateş ruhuna bağlanarak mahvedici bir özellikle son zamanlarda ölüm getirici misyonuyla adı değiştirilerek karşımıza çıkmaktadır.

Baksı elinde kopuzla albastıya şöyle büyüdü sözler söyler:

" Ey, albastı zalim,
Koy ciğeri yerine,
Zavallının canını iade et,
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım..." (Uslu, 2017: 46)

Al karısının, uzun boylu, uzun parmaklı ve uzun tırnaklı olduğuna, yüzünün çok çirkin ve iri, saçlarının siyah, uzun ve darmadağınık, dişlerinin at dişi gibi iri ve seyrek, ayaklarının ise ters olduğuna inanılır. Genellikle kırmızı (sarı ve kara da olabilir) elbise giyen alkarısının, lohusaların veya yeni doğan çocukların ciğerlerini yiyerek beslendiği subaşında ve ağaçlık yerlerde yaşadığı rivayet edilir. (Şimşek, 2017: 99)

Albastı'nın kadın olarak görülmesi ve hem koruyucu, hem de ölüm getirici olması bu iyenin zamanla anaerkil yapının zayıflaması, kadının merkezi konumdan çıkarılmasıyla alakalı olabilir. Zira anaerkil bir yapıda Ulu Ana, İlahe Ana olan kadın ataerkil yapıda bu ilahi konumdan sıyrılarak yardımcı karaktere akabinde olumsuzlayıcı tipe dönmüş olmalıdır.

O halde bu kötü ruhların Umay'ın kötü yanının türevleri olduğu söylenebilir. Nasıl olur da iyi ruhlar kötüye dönüşebilir?

"Umay adının yerle gökle aynı zamanda ilintilendirilmesi, Türk kozmogonisinden gelen nedenlere bağlıdır. Çünkü Türk kozmogonisinde, yerle gökyüzü başlangıçta bir bütün olarak düşünülürdü. Daha sonraları yerle gök ayrılınca, bu çağın varlıkları etnik-kültürel sistemin bir geleneğinde yerle, diğer bir geleneğinde ise gökyüzüyle ilintilendirilmişler. Ancak bu konumlarında da sabit ve donmuş bir şekilde kalmayıp, tazelenerek değişik renklere bürünmüşler. Onun için de bir mitolojik varlık, hem ölüm getiren, hem de evreni yaratan güçlerle ilgili olabilmıştır ve aynı varlık, hem ölüm getiren, hem de hayat veren bir ruh işlevi görmüştür. Çünkü kaosun kendisi bile, evreni yaratan güçlere karşı tam olarak dayanmaz ve tam tersine krizden çıkması için evrenin oluşumunda veya düzenin kurulmasında bir geçiş aşaması oluşturur." (Beydili, 2015: 584)

Umay'ın adının ve özelliklerinin ilk yazılı belgelerimizde ve bilinçli bir tercihle inancımızı değiştirdiğimiz dönemin en önemli eseri Divanü Lügati't-Türk'te geçiyor olması, inancımızdaki, kültürümüzdeki yerini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Orta Asya ve Sibirya Türk kavimleri arasında May-Ene, Payana, Bay-Ene, Umay Ene, Ayısıt gibi çeşitli adlarla var olan bu iye, bugün Anadolu'da "eş" veya "son" adları altında varlığını çeşitli pratiklerle bunlara bağlı olarak sürdürmektedir. Türk topluluklarında görülen ocak ve ateş kültlerinin, Od Ana, Al karısı, Sarı Kız inancının da Umay'la ilgisi olduğu görülmektedir. Çocukların, annelerin ve aile ocağının koruyucusu olan Umay mitolojik varlığı tarihî gelişim sürecinde kutuplaşarak iyi özelliklerinin yanında çocuklara, kadınlara vb. zarar veren bir kötülük kaynağı haline gelmiştir. Neticede bugün üç farklı varlık olarak algılanan Od Ana, Sarı Kız, Al Karısı gibi iyelerin birbirleriyle bağlantılı olduğu, Umay kavramının türevleri oldukları görülmektedir. Bu dört dişil iyeye yönelik yapılan uygulama ve pratiklerin paralelliği de bu görüşü desteklemektedir.

Toplumların mitolojilerindeki ve kültürlerindeki birçok unsur bunu göstermektedir. Ancak Türkler arasında doğanın kutsallığı azaldıkça ve kayboldukça anaerkil sistemden ataerkil sisteme bir geçiş gözlemlenmektedir. Bu durum da gayet normaldir, nitekim çevresinde olup biteni algılama ve neslin devamını sağlama çabası içerisinde olan insanoğlunun, üretkenliğin ve doğurganlığın sembolü olan kadını merkeze oturtması kaçınılmazdır ancak gelişen ve çeşitli etkenlerle değişen düşünce sistemi erkeği zaman içerisinde merkeze almıştır. Aslında cins anlayışının ruhlar/iyeler üzerine aktarımı siyasi ve ideolojik düşünce sisteminin; erkeklik ve kadınlık hâkimiyetinin yani cinsler arasındaki otorite mücadelesinin sonucunda ortaya çıkan bir durumdur (Bayat, 2007: 73).

Tüm bu sebeplerle, kadın (dişi) Türk mitolojisinde önemli bir yer tutmaktadır ve Ak İne, Umay, Ateş İyesi (Od Ana-Ateş Annesi), Al Karısı-Al Bastı vb. adlarla karşımıza çıkmaktadır. Dişil iyeler genel olarak üreme/çoğalma, koruma vb. iyi özelliklerle özdeşleşmişlerdir. İnsanlar da onların yardımlarından dolayı onların bulunduğu inandıkları yerleri temiz tutmaya çalışmışlar, onlara ve onlarla ilgili olduğunu düşündükleri şeylere saygı göstermişlerdir. Her ne kadar bu iyeler iyi özelliklerle de özdeşleşseler *Mitolojik Ana Kompleksi*'ndeki kırımlar onlara zaman zaman zarar veren, kötülük yapan vb. özellikler de yüklenmesine sebep olmuştur.

Ögel, Umay'ın yalnızca Türklere ait bir inanış olduğunu söyleyerek bu kültü millileştirmektedir. (Ögel, 2002: 547) Bize ait bizim gibi tanımlamalarla millileştirsek de bu kült Asya bozkırlarında kavimleri aşan bir boyutta karşımıza çıkmaktadır

KAYNAKÇA

BAYAT, Fuzuli (2007). *Mitolojiye Giriş*. Ötüken Neşriyat İstanbul.

BEYDİLİ, Celal (2015). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Yurt Kitap Yay. İstanbul.

ÇORUHLU, Yaşar (2015). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. Kabcacı Yay. İstanbul.

ERDİ Seçkin-Serap Tuğba Yurteser (2005). *Kaşgarlı Mahmud Divanü Lügati't-Türk*. Kabcacı Yay. İstanbul.

ERGİN, Muharrem (1995). *Orhun Abideleri*. Boğaziçi Yay. İstanbul.

ERGUN, Pervin (2017). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara.

İNAN, Abdulkadir (1976). *Eski Türk Dini*. Kültür Bak. Yay. İstanbul.

KALAFAT, Yaşar (1990). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin (2002). *Türk Mitolojisi*. 2. Cilt. Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

ŞİMŞEK, Esmâ (2017). "Türk Kültüründe Alkarısı İnanç ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler". Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi. S.12, c.5 İstanbul. s. 99.

USLU, Bahattin (2017). *Türk Mitolojisi*. Kamer Yay. İstanbul.

(www.altayli.net2019).

(www.gercekedebiyat.com2018).

(www.yeniedebiyat.com2018).

